

Pályázó: Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum
5630 Békés, Széchenyi I. tér 4. sz.

A TORDAI POGÁCSÁTÓL A TÜKRÖS SZÍVIG C. IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS
MEGRENDEZÉSE TÁRGYÚ PÁLYÁZAT MEGVALÓSÍTÁSÁNAK SZAKMAI BESZÁMOLÓJA

Az előkészületi munkák (a leendő kiállítókkal való kapcsolatfelvétel, tárgykölcsonzés a Munkácsy Mihály Múzeumból, plakát, meghívó megtervezése, elkészítése, vitrinek előkészítése, stb.) már 2008. májusában megkezdődtek.

A kiállítás nyitására a terveknek megfelelően 2008. június 24-én 16 órakor került sor a Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum Békés Széchenyi I. tér 4. sz. alatt lévő kiállítóhelyén, a Békési Galéria 110 m²-es kis kiállítótermében. A tárlatot Pál Miklósné a Népművészeti Egyesületek Szövetségének elnöke nyitotta meg, a fővédnök pedig Kovács Judit a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelye Népi Iparművészeti Osztályának vezetője volt. A tárlatot augusztus 31-dikéig tekinthették meg a látogatók. A kiállítás része volt a XXXII. Békés-Tarhosi Zenei Napok programsorozatának. A kiállítás szakrendezője Baligáné Szűcs Irén etnográfus, a Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum igazgatója volt.

Az indító tablón egy Mikszáth Kálmántól származó idézet adta meg a hangulati bevezetést: „A mézeskalácsosság a legszellemesebb mesterség. Nem Merkúr patrónussága alatt áll, hanem az Ámoré alatt. Csupa merő szerelem, csupa incselkedés. Nem is mesterember a mézeskalácsos, hanem poéta. Hangulatot ébreszt, mosolyt fakaszt az ajkakon, elpirulásra kényszeríti az arcokat a süteményeivel.”

A tárlat két főrészből épült fel: a történeti rész ráirányította a figyelmet a méz és a mézes tészták jelentőségére, melyek évezredekig az emberiség legfontosabb édesítőszerének, illetve édességének számítottak. Már az ókori Rómában is kedvelték a mézeskalácsszerű süteményeket, agyagból készült mintáik máig fennmaradtak. A középkorban, főként német nyelvterületen, kolostorokban készítették a mézeskalácsokat. E mesterség a XIII. századtól vált céhes iparrá. Az önálló magyar mézeskalácsos céh megalakulására 1681-ben került sor Pozsonyban. A Tiszántúlon legkorábban, 1713-ban Debrecenben és Békésen jött létre önálló testület. A mézeskalácsosság szakszókincse német eredetű, de az Alföldön és részben Erdélyben sajátos, megmagyarosodott változat fejlődött ki.

Az első vitrinekben az Aquincumi Múzeumban őrzött római mézestészta-sütőminták fényképei, régi recept alapján kisütött tordai pogácsák, hajdan a mézes tészták ízesítéséhez használt különféle fűszerek (ánizs, fahéj, fűszerszegfű, szegfűbors, gyömbér, kardinómia mag, szerecsendió), ill. a tészta készítéséhez kapcsolódó eszközök kaptak helyet. Itt olvashatták az érdeklődők azt a Mátyás királyhoz fűződő, a tordai pogácsát az ő kedvenc süteményeként bemutató történetet is, amelyet Tar Károly közöl Erdélyi mézeskalács c. könyvében. Ezenkívül XVII-XVIII. századi mézes recepteket is megismerhettek az érdeklődők.

A helyi vásározási szokásokra, mesteremberekre, kapcsolatrendszerre (a békési vásárra érkeztek Békéscsabáról, Mezőberényből, Endrődről, Gyomárról, Sarkadról, Gyuláról, Körösladányból, Füzesgyarmatról és Nagyszalontáról is mézeskalácsos mesterek) vonatkozó információk néhány fotó, térkép, rajz kíséretében külön tablón lettek megjelenítve. Forrásként leginkább Kirner A. Bertalan 1964-ben megjelent Békési vásár c. művét használtuk, amely a XIX. sz. végi, XX. sz. eleji vásárookra vonatkozóan közöl igen értékes adatokat.

A történeti részen belül nagyobb egységet képviselt Szikszay Sándor (Köröstarcsa, 1884 - Békés, 1948), az Alföld utolsó nagyhírű aranykoszorús mézeskalácsos mesterének emlékanyaga, hiszen halálának 60. évfordulójáról emlékezhetünk meg ez évben. Szikszay mint segéd a leghosszabb időt Debrecenben, Bódogh Gyulánál töltötte. 1908-ban Békésen önálló műhelyt alapított. Az 1920-as években figyeltek fel saját tervezésű és készítésű mintáival előállított mézeskalácsaira. 1925-ben az I. Országos Kézművesipari Tárlaton munkáit a legmagasabb kitüntetéssel, aranykoszorús mézeskalácsos mester címmel jutalmazták. Munkássága során annyi érmet, kitüntetést, oklevelet szerzett, hogy azok szinte beborították a Kossuth u. 1. sz. alatt lévő cukrászdája falait. Végh József javarészt az ő tevékenységére alapozva írta meg a Mézesbábminták faragása a Tiszántúlon c. tanulmányát. Szikszay számos szakmai és társadalmi szervezetben töltött be vezető tisztséget: a Békési Iparos és Ifjúsági Önképzőkör alelnöke, az Iparos Dalárda aktív tagja, a Békési Ipartestület elnöke, a Mézeskalácsosok Országos Szövetségének alelnöke, részt vett az Országos Iparművészeti Társulat munkájában is. 1948-ban Békésen hunyt el, munkásságának nem akadt folytatója. A kiállításban a hozzá és tevékenységéhez kapcsolódó dokumentumokon, fotókon túl tárgyi anyagként saját gyűjteményünkől bemutattunk 8 db általa faragott, a debreceni metszőstílus jegyeit magán viselő ütőfát, mintakönyvét, aranykoszorús díszoklevelét, és több más, általa készített népművészeti ihletésű fafaragást (szék, csizmahúzó, talpas guzsaly, papírvágó kés, stb.). Gyűjteményi anyagunkat a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumból kölcsönzött 7 db Szikszay-féle ütőfával egészítettük ki. Szikszay 1938-ban Békésen megjelent mintakönyve 100 db mézes tervezetet tartalmaz, melyből a legjellegzetesebbeket (pl.: mézestányér, szív, baba, kard, huszár, betyár, stb.)

tablókon elhelyezve fotónagyításban is láthatta a közönség. A XIX. századtól a vásárlók zömét a parasztok jelentették, így az ábrázolt témák is leginkább nekik szóltak. A hagyományos növényi díszítmények (pl. tulipán, rózsza, liliom, búzakaralász) mellett figurális díszítmények, valamint reneszánsz és barokkos díszítőelemek is megjelentek üttőfáin. Az Alföldön a debreceni mézeskalácsosság jelképének számító tányér terjedt el a leginkább. Díszítménye jellegzetes eleme a régi magyar címer a koronával és a méhkas. Ez utóbbi a kizárólag mézzel való készítést jelzi. A látogatók megfigyelhették az aprólékos, finom megmunkálást, amely szinte csipkeszerű kidolgozást eredményezett.

A kiállítás második nagyobb egységként a mézeskalács jelenkori reneszánszát, megújulását is bemutatta, így kapcsolódva a Reneszánsz Évhez. Tizenöt ma élő népművész, népi iparművész különféle alkotása került a kiállításba: faragott mézeskalács-üttőfák, valamint különféle technikával készített, díszítésben a hagyományos motívumokat és szimbólumrendszert őrző, de újítástól sem idegenkedő mézesek. A népi kultúrában is gyökerező ejzolt, színes cukormázzal díszített hagyományos formai elemeket megelevenítő mézesek (pl.: tükrös szív, huszár, pólyás baba, stb.) mellett olyan üttőfás mézeseket is láthatott a közönség, melynek fáját mai fafaragó népi iparművész (Rác Ernő), vagy éppen maga az ügyes kezű mézeskalács-készítő faragta. (Soós Melitta). A formai-technikai változatosság (írókás, magos, rátétes, felrakásos, stb.) bizonyította, hogy a mézeskalács valóban reneszánszát éli. A kiállításban elhelyezett vásári sátor főként az ejzolt mézesek elhelyezésére szolgált, a többi kiállítási anyagot alkotónként kisebb egységekre bontva vitrinekben, tárlókban helyeztük el.

A tárlathoz kapcsolódóan az egyik kiállító, Uhljar Mátyásné vezetésével augusztus 27-én kézműves foglalkozást tartottunk, melynek során az érdeklődők megismerkedhetnek a mézeskalács-díszítés különféle technikáival. A foglalkozáson 52 fő vett részt.

A kiállítást 815 fő tekintette meg, jegybevétel 6.850,- Ft. (Jegyáraink: nyugdíjas, diák, kedvezményes – 50 Ft/fő; teljes árú felnőtt – 150 Ft/fő) A Zenei Napok ideje alatt a hangszeres és anyanyelvi kurzusokon részt vevők számára a múzeumlátogatás ingyenes. A kiállításhoz kiadvány nem társult.

A kiállítást a békési helyszín után 2008. október 23-tól 1 hónapig a köröstarcsai Szabó Károly Művelődési Ház és Könyvtárban láthatja a közönség, majd onnan a mezőberényi Orlai Petrics Soma Helytörténeti Gyűjteménybe kerül.

